

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНЕ ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

МҰСАБЕКОВА Г.Т.- п.ғ.д., профессор, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3727-7682>, e-mail: gulnar.hanum22@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада зерттеу тақырыбы бойынша психологиялық, педагогикалық, әдістемелік әдебиеттерге талдау жүргізілген, шетел және отандық ғалымдардың зерттелетін мәселенің негізгі ұғымдарына берген анықтамалары талданған, автор "болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасын қалыптастыру" ұғымына анықтама берген, оның мәні мен компоненттерінің құрамын ашқан. Педагогикалық жоғары оқу орындары оқытушыларының тәжірибесін және жалпы орта білім беретін мектептер мұғалімдерінің жұмысын талдау нәтижесінде болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасын қалыптастыру моделі құрылған. Модель 5 блоктан тұрады: тұжырымдамалық, мақсатты, мазмұндық-іс-әрекеттік, бағалау, нәтижелі блок. Болашақ мұғалімдердің кәсіби педагогикалық қызметке құндылық қатынасының құрылымы төмендегідей компоненттерге бөлінген: құндылық - мотивациялық; когнитивтік-операциялық; ұйымдастырушылық – іс-әрекеттік; рефлексивтік-бағалау; эмоционалдык-ерікті. Мақалада болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасын қалыптастыру процесін ұйымдастыру принциптері анықталған. Болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасын қалыптастыру әдістемесі жасалған. Сондай-ақ, педагогикалық эксперименттің нәтижелері көрсетілген, нәтижелерді сапалы және сандық өңдеу жүзеге асырылған. Эксперименттік және бақылау топтарындағы студенттердің кәсіби қызметіне құндылық қатынастарының әр компонентінің орташа көрсеткіштері (эксперименттің анықтаушы және қалыптастырушы кезеңдерінің нәтижелері) берілген. Зерттеу бойынша қорытынды жасалған, ұсыныстар берілген.

Кілт сөздер: болашақ мұғалім, кәсіби қызмет, құндылық қатынас, ЖОО, қалыптастыру.

Кіріспе. Халық шаруашылығының әртүрлі салаларында болып жатқан трансформациялық процестер барлық салалардың мамандарын, соның ішінде педагогтерді оқытудың жаңа тәсілдерін анықтайды. Бұл ретте қоғамға кәсіби білімі, іскерлігі, дағдылары, ақпараттық және коммуникациялық технологиялары бар жоғары білікті қызметкерлер ғана емес, сонымен қатар жалпыадамзаттық рухани-адамгершілік және кәсіби құндылықтары бар тұлға да қажет екенін түсіну маңызды.

Болашақ мамандыққа құндылық қатынасын дамыту және білім алушыларды адам өмірінің құндылықтарымен таныстыру жеке тұлғаны қалыптастырудың маңызды факторларына айналады. Кәсіби қызметке құндылық қатынасы мамандардың өздерінің әлеуетті мүмкіндіктерін дамытуға және іске асыруға ықпал етеді, сонымен қатар кәсіби ортада мобильді болуға мүмкіндік береді, қызықты және беделді жұмыс алу мүмкіндігін арттырады. Осыған байланысты педагогикалық білім беру ресурстарын ашатын және педагогикалық кәсіптің жоғары әлеуметтік маңыздылығы мен жоғары мектепте болашақ мұғалімдерді практикалық дайындаудағы кемшіліктер арасындағы сәйкессіздікті жоюға мүмкіндік беретін зерттеулердің өзектілігі артып келеді.

Жинақталған теориялық материалды талдау, бір жағынан, "құндылық қатынасы" терминінің түсініксіз түсіндірілуін, өзгертін әлеуметтік-экономикалық шындықты ескере отырып, оның маңызды сипаттамасын нақтылау қажеттілігін, екінші жағынан, мұғалімнің өзекті білім беру функциялары мен оның жоғары білім беру мекемесіндегі кәсіби дайындығы арасындағы қайшылықтың педагогикалық тәжірибеде болуын көрсетеді. Бұл студенттердің өзіндік жұмысының рөлін бағаламау, оқу процесінде олардың шығармашылық қызметін ынталандырудың болмауы, оқытудың тәжірибеге бағдарланбауы және басқа себептерге байланысты. Осыдан студенттердің өмірлік маңызды құндылықтардың бірі және жеке өзін-өзі актуализациялау құралы ретінде педагогикалық қызметке құндылық қатынасын мақсатты түрде қалыптастыру болашақ мұғалімдерге оқу-танымдық процестің субъектісінің ұстанымын

қалыптастыруға мүмкіндік береді, нәтижесінде олардың кәсіби функцияларын жүзеге асыру сапасы артады деген болжам туындайды.

Зерттеудің мақсаты - болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасын қалыптастыруды теориялық негіздеу және әдістемесін жасау.

Зерттеу әдістері. Қойылған міндеттерді іске асыру үшін келесі зерттеу әдістері пайдаланылды: таңдалған зерттеу мәселесін шешу тәсілдерін жүйелеу мақсатында философиялық, психологиялық, педагогикалық және басқа әдебиеттерді салыстырмалы жүйелік-функционалдық талдау; кәсіби педагогикалық қызметке құндылық қатынасының құрылымын анықтау мақсатында жалпылау, салыстыру және жіктеу; педагогикалық жоғары оқу орындарында таңдалған мәселені шешудің жай-күйін, болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасын қалыптастырудың әртүрлі компоненттерінің эксперименттік және бақылау топтарының студенттерінің қалыптасу деңгейлерін анықтау мақсатында бақылау, әңгімелесу, сауалнама, тестілеу; педагогикалық эксперимент, математикалық-статистикалық әдістер.

Талдау және нәтижелер. Философиялық және әлеуметтік-гуманитарлық білім жүйесінде құндылықтардың табиғатын зерттеу мәселесі ерекше орын алады.

"Құндылық" ұғымы С.Е. Нұрмұратов[1], А.С. Нуриевтің[2] зерттеулерінде қарастырылады; құндылықтардың генезисі мен құрылымы С. Ф. Анисимов[3], Л.А. Микешина[4], және басқалардың еңбектерінде ашылады.

Педагогика ғылымында құндылықтардың әртүрлі аспектілері қарастырылды: жалпы адамзаттық құндылықтар (В.А. Каракровский[5], М.П.Бочаров[6] және т. б.); педагогикалық жоғары оқу орны білім беру кеңістігінде болашақ мұғалімдердің адамгершілік құндылықтарының қалыптасуы (В.А. Григорьева-Голубева[7], И. С. Чальцева[8], Р.Шведер[9], Р.Диснер[10], Г.Т. Мұсабекова [11, 12] және т. б.).

"Студенттердің кәсіби педагогикалық қызметке құндылық қатынасы" ұғымын біз интегративті жеке білім ретінде түсінеміз, ол студенттің болашақ кәсіби педагогикалық қызметпен тұрақты, таңдаулы және жақсы байланысында көрінеді. Практикалық өмірлік мәселелерді шешу процесінде көзқарастың тұрақтылығы оны әр уақытта қайта дамытуды қажет етпейді және жеке адамға үнемі "өзін-өзі анықтаудан" аулақ болуға мүмкіндік береді. Қарым-қатынастың селективтілігі адамның ішкі тәжірибесінің ұқсас сипатымен анықталады, ол жеке тұлғаны мазмұнды сипаттай отырып, шындықтың белгілі бір объектілерімен жақсы байланыс арқылы сырттай беріледі.

Кәсіби педагогикалық қызметке деген құндылық қатынастың мәні адамның болашақ кәсіптің маңыздылығын және оның кәсіби ортадағы орнын, терең пәндік және психологиялық-педагогикалық білімнің, қалыптасқан кәсіби іскерліктер мен дағдылардың, сондай-ақ кәсіби қызметті іс жүзінде жүзеге асыру тәжірибесінің болуын түсінуінде көрінеді. Болашақ мұғалімнің педагогикалық қызметке құндылық қатынасы кәсіби мотивтер мен қызығушылықтардың, өз міндеттерін шығармашылық іске асыруға ұмтылудың болуымен көрінеді; мұғалімнің өзін-өзі реттеу және өз іс-әрекетін рефлексиялау қабілетін анықтайды; бұл мұғалімнің кәсіби құндылықтар призмасы арқылы қоршаған шындықтың көрінісі ретінде құндылық санасының қалыптасуының көрсеткіші.

Студенттердің алған кәсібінің құндылығын түсінуге бағытталған білім беру процесін модельдеу болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасты қалыптастыру процесін зерттеудің негізі болып табылады. Біз болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасын қалыптастыру моделін жасадық. Болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасты қалыптастырудың құрылымдық-логикалық моделі тұжырымдамалық, мақсатты, іс-әрекеттік, бағалау және нәтижелі блоктардың үйлесімді жиынтығы болып табылады.

Тұжырымдамалық блок аксиологиялық, жүйелік, пәнаралық және құзыреттілік тұғырларға негізделген. Аксиологиялық көзқарас тұрғысынан (Н. А. Асташова, З. И. Равкин, В. А. Сластенин, Г. И. Чижаква және т. б.) мұғалімнің кәсіби қалыптасуы оқу пәндерінің мазмұнын игеру арқылы жеке тұлғаны танымдық және интеллектуалды байытумен шектелмейді, бірақ бұл тұлғаны құндылықтар жүйесімен таныстыру процесі мен нәтижесі, бұл оның өзін-өзі тануы және педагогикалық және әлеуметтік ортада өзін-өзі жүзеге асыруына дамуға ықпал етеді. Жүйелік тұғыр негізінде (В. П. Беспалько, Н. В. Бордовская, А. П. Сманцер және т.б.) болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасын қалыптастыру процесі өзара байланысты компоненттер жүйесі ретінде ашылады: студенттердің аудиториядағы оқу-танымдық қызметі, студенттердің аудиториядан тыс өзіндік жұмысы және ғылыми - зерттеу жұмысы, кәсіби-педагогикалық бағыттағы міндеттер мен жағдайларды шешу контекстінде. Пәнаралық тұғырдың мәні (В.Е. Буденкова, В.М. Видгоф, Е. Е. Савельева және т.б.) оқу пәндерін ірілендірілген дидактикалық бірліктерге мазмұнды-технологиялық біріктіру процесінде және нәтижесінде көрінеді. Құзыреттілік тұғырына сәйкес (А. А. Вербицкий, О. Л. Жук, И. А. Зимняя және т.б.) кәсіби педагогикалық дайындық когнитивті және операциялық-технологиялық аспектілерді этикалық, әлеуметтік және мінез-құлықпен біріктіреді.

Кәсіби педагогикалық қызметке құндылық қатынасының құрылымын біз мынадай өзара байланысты компоненттерге бөлдік: *құндылық - мотивациялық* (кәсіби-педагогикалық құндылықтар жүйесіне қосу арқылы тұлғаның кәсіби мотивтерін субъективтендіруге бағытталған); *когнитивтік-операциялық* (болашақ педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерін игеруге ықпал етеді); *ұйымдастырушылық – іс-әрекеттік* (студенттерге уақытты ұтымды бөлуге мүмкіндік береді); *рефлексивтік-бағалау* (болашақ мұғалімдерге өздерінің жетістіктері мен сәтсіздіктерін дұрыс бағалауға көмектеседі); *эмоционалдык-ерікті* (жағымды эмоционалды фон арқылы студенттердің танымдық белсенділігін ынталандырады, олардың мінез-құлқын саналы түрде реттеуге және кәсіби қалыптасу жолындағы қиындықтарды жеңуге көмектеседі). Құндылық қатынасы кәсіби қызметке жеке мағына береді, сонымен қатар мұғалімнің кәсіби қалыптасу процесінің сәттілігінің маңызды көрсеткіші болып табылады. Ол мұғалімнің өзін-өзі реттеу, өзін-өзі анықтау, ұжымда өзін-өзі бекіту, рефлексия қабілетін анықтайды. Кәсіби құндылықтар мұғалім үшін әлеуметтік және педагогикалық шындықта айналадағы адамдармен қарым-қатынаста бағдар болады.

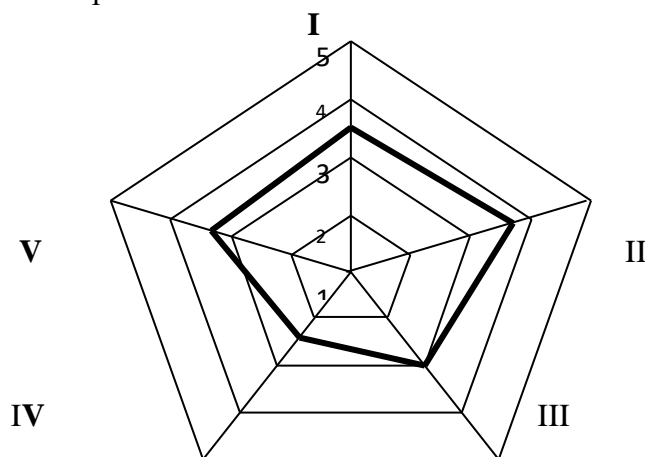
Зерттеу барысында құндылық қатынасты қалыптастыру процесін ұйымдастыру *принциптері* анықталды: сараланған тәсіл; жеке ерекшеліктерін есепке алу; оқу процесінің кәсіби және практикалық бағыты; оқытушылар мен студенттердің серіктестігі мен ынтымақтастығы.

Модельдің мақсатты блогы үш деңгейден тұрады: *әлеуметтік тапсырыс* (оқытушылық, тәрбиелік, ғылыми құзыреттіліктерді қалыптастыру - әлеуметтік тапсырыстан туындайтын), негізгі мақсат (болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметке құндылық қатынасын қалыптастыру) және оның міндеттерін нақтылау (мотивациялық-қажеттілік және эмоционалдык-еріктік салаларды дамыту, пәндік және кәсіптік-педагогикалық даярлықты жетілдіру, ұйымдастырушылық-педагогикалық дайындықты дамыту) - жоспарлау және рефлексивті бағалау дағдылары). *Мазмұндық-іс-әрекеттік блогы* болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығының мазмұнын және болашақ педагогикалық қызметке құндылық қатынасты қалыптастыру процесін ұйымдастыру мен басқаруды біріктіреді. *Бағалау блогы* студенттердің іс-әрекетін бақылау, сауалнама жүргізу және рефлексия арқылы болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметке деген құндылық қатынасының қалыптасуының аралық нәтижелерін талдауды, сондай-ақ осы құбылыстың қалыптасу деңгейлерін анықтауға бағытталған құндылық қатынастарын қалыптастыру процесінің мониторингін қамтиды. Модельдің *нәтижелі блогында* құндылық қатынастарының құрылымдық компоненттерінің қалыптасуын деңгейлік бағалаудың эксперименттік деректері бар, олардың негізінде болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасты қалыптастырудың сапалық критерийлері анықталды.

Арнайы анықталған педагогикалық шарттар кешенін және авторлық құрылымдық-логикалық модельді енгізу негізінде болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасын қалыптастыру бойынша эксперимент жүргізілді. Экспериментке Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті филология факультетінің 3 курс студенттері қатысты (бақылау топқа 65, эксперименттік топқа 65 студент). "Педагогика", "Психология", "Орыс тілін оқыту әдістемесі", «Орыс әдебиетін оқыту әдістемесі», "Педагогикалық шеберлік" оқу пәндерін оқыту процесіне болашақ педагог қызметкерлерді даярлау практикасын, Қазақстан Республикасындағы озық педагогикалық тәжірибені, осы мәселе бойынша шетелдік зерттеулерді жалпылау негізінде анықталған педагогикалық жағдайлар кешені енгізілді.

Эксперименттің анықтаушы кезеңінде жүргізілген болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасының компоненттерінің қалыптасуының педагогикалық диагностикасы "Мен үшін болашақ мамандықтың мәні неде?" деген эссені талдаудан және осы авторлық шкала-анкета негізінде құндылық қатынасы компоненттерінің қалыптасуын бағалаудан тұрды. Эссені контент-талдау барысында, біріншіден, педагогикалық қызметке құндылық қатынасына қатысты студенттердің көзқарастарының кең ауқымын белгілеуге, екіншіден, студенттер үшін педагогикалық кәсіптің жеке тұлғалық (өзін-өзі жүзеге асыру, жеке және рухани даму, ой-өрісін кеңейту және т.б.) және әлеуметтік (қоғамға пайдасы, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына әсері, кәсіптік бағдар беру жұмыс және т. б.) құндылығын ажыратуға мүмкіндік туды. Зерттеу сонымен қатар кәсіби қызметке құндылық қатынасы жеке компоненттер ерекшеленетін жүйелік білім ретінде қарастырылуы мүмкін деген болжамды растады. Зерттеуде әзірленген және қолданылған сауалнама шкаласы болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасының компоненттерінің қалыптасуына диагностикалық баға беруге мүмкіндік берді.

Сауалнама шкаласының әрбір сұрағына жауаптар 1-ден 5 – ке дейінгі бес балдық жүйе бойынша бағаланғанын ескере отырып, біз студенттердің болашақ кәсіби қызметке құндылық қатынасының көрінісін бағалаудың келесі деңгейлік шкаласын енгіздік, атап айтқанда: 1 – ден 2 –ге дейін-өте төмен деңгей, 2-ден 3-ке дейін-төмен, 3-тен 4-ке дейін - орташа және 4 – тен 5-ке дейін-жоғары деңгей. Эксперименттік және бақылау топтарында құндылық қатынасы компоненттерінің қалыптасу көрсеткіштері төмен және орташа деңгейге сәйкес келетіні анықталды. 1-суретте болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасының жалпыланған профилі келтірілген.

Сурет 1. Болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасының жалпыланған профилі

1 суретте I - құндылық – мотивациялық, II - когнитивтік – операциялық, III-ұйымдастырушылық – іс-әрекеттік, IV - рефлексивтік – бағалау және

эмоционалды-ерікті компоненттердің көрсеткіштері.

Диагностика болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасының компоненттерінің қалыптасу деңгейлері туралы жалпы түсінік алуға, сондай-ақ олардың сәйкессіздігін анықтауға мүмкіндік берді. Корреляциялық талдау құндылық-мотивациялық компоненттің когнитивтік-операциялық компонентпен тығыз байланысын анықтады (0,448). Ұйымдастырушылық-іс-әрекеттік және эмоционалды-ерікті компоненттер арасындағы байланыс жоғары (0,378). Студенттердің кәсіби қызметке құндылық қатынасының басқа компоненттері арасындағы корреляциялық байланыстар айтарлықтай төмен (0,045-тен 0,328-ге дейін). Бұл студенттердің өз нәтижелерін бағалау және рефлексия, оқу уақытын жоспарлау процесінде кездесетін қиындықтарын түсіндіреді. Жалпы орта білім беру мекемелерінде оқушылардың білім мазмұнын игеруіне, оқу мотивтерін арттыруға баса назар аударылғаны анық, бірақ олар оқу жұмысын жоспарлау, өз іс-әрекеттерін рефлексиялау дағдыларын жеткілікті меңгермеген.

Болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасты тиімді қалыптастырудың маңызды шарты олардың кәсіби және педагогикалық құндылықтарды жеке қабылдауын ынталандыру болды. Осы мақсатта дәрістерде жоғары білім беру мекемесі жағдайындағы жоспарлы - тақырыптық ұйымға бағынатын білім беру мазмұны модульдік сипатта болды. Кіріспе-мотивациялық модуль студенттерге ілімнің мағынасын түсінуге, материалды зерттеудің тиісті мотивациясын дамытуға, зерттелетін пәнге деген қызығушылықты ынталандыруға көмектесті. Ол үшін дәріске бейнероликтерді қарау, педагогикалық жағдаяттарды талдау, пәнаралық байланыстарды көрсету енгізілді. Бұл модульді енгізу болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметке деген құндылық қатынасының құндылық-мотивациялық компонентінің қалыптасуына оң әсер етті, өйткені оқу тақырыбын зерттеу мақсаты олар үшін жеке маңызды болды, оқу процесінде туындайтын мәселелерді шешуге деген қажеттілік пен ұмтылыс пайда болды. Мазмұнды-танымдық модуль дәстүрлі бағытқа ие болды, яғни студенттерге оқу тақырыбының мазмұнын игеруге мүмкіндік берді. Сонымен қатар, тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында біз проблемалық оқытуға, ішінара іздеу және зерттеу әдістеріне басымдық беруге тырыстық, бұл өз алдына маңызды болып қана қоймай, сонымен қатар білім алушыларға осы әдістерді қолдануда өз жұмысының мәнін көруге көмектесті және жеке оқыту процесінің "технологиялық жағын" игеруге мүмкіндік берді. Рефлексивтік - бағалау модулі зерттелген материалды жалпылауға, студенттердің тақырыпты игеру жұмысын қорытындылауға, танымдық іс-әрекеттің нәтижелерін өзін-өзі бағалау әдістерін игеруге бағытталған. Бұл модульді жүзеге асыруда тесттер, шағын бақылау жұмыстары, кроссвордтарды шешу, талдау және интроспекция, тақырыпты игеру сапасын бағалау және өзін-өзі бағалау қолданылды, бұл студенттердің кәсіби қызметке құндылық қатынасының рефлексивтік - бағалау компонентін қалыптастыруға оң әсер етті.

Болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасты қалыптастырудың педагогикалық шарттарының кешені олардың жоғары білім беру мекемесіндегі дайындық процесінде де, оқу процесіне диалогтық сипат беру арқылы өзін-өзі оқыту процесінде де белсенді субъективті ұстанымына ықпал етуді қамтыды. Бұл шартты іске асырудың маңызды қадамдары "Орыс тілін оқыту әдістемесі" және «Орыс әдебиетін оқыту әдістемесі» пәндерін оқу процесінде кәсіби бағытталған оқыту технологиясын қолдану және оқыту процесінің диалогтық сипатын қолдау болды. Технологияны жобалау кезеңінде маманның кәсіби құзыреттеріне қойылатын талаптар талданып, олардың негізінде оқыту мақсаттары тұжырымдалды. Келесі кезең оқу материалының мазмұнының құрылымын анықтау (мазмұны тиісті мамандықтар бойынша жоғары білімнің білім беру стандартымен және пәннің типтік оқу бағдарламасымен анықталған) және оның элементтері арасындағы семантикалық байланыстарды анықтау болды. Оқытудың іс жүргізу жағын дамыту білім алушылардың меңгеруге жататын кәсіби тәжірибесін танымдық және практикалық міндеттер жүйесі түрінде ұсынудан тұрды. Содан кейін оқытудың диалогтық сипатын сақтауға ықпал ететін жеке және

ұжымдық оқу іс-әрекетінің әдістері мен құралдары анықталды (проблемалық оқыту, жоба әдісі және т.б.). Жобалаудың соңғы кезеңінде оқыту бағдарламасын игеру сапасын бақылау және өлшеу процедуралары таңдалды. Оқыту технологиясының ұсынылған параметрлері технологиялық карта түрінде тіркелді, бұл студенттердің оқу пәнінің кәсіби бағытталған мазмұнын игерудің логикасы мен құрылымын, сондай-ақ оқытудың барлық кезеңдеріндегі оқу процесі субъектілерінің өзара әрекеттесу ерекшеліктерін көруге көмектесті. Пәннің технологиялық картасын және әр бөлімді оқудың ұсынылған жоспарын қолдана отырып, студенттер әр тақырып бойынша жетекші ұғымдарды, негізгі білімді дербес анықтады, дәрістің логикалық және семантикалық модельдерін құрды, белгілі бір материалдың құндылығын анықтады. Сипатталған шаралар болашақ мұғалімдердің барабар және ғылыми негізделген кәсіби білімдерін қалыптастыруға ықпал етті, бағдарламалық материалды мықтап игеруге көмектесті, бұл студенттердің кәсіби педагогикалық қызметке құндылық қатынасының когнитивті-операциялық компонентін қалыптастыруға оң әсер етті.

Білім алушылардың субъективтілігін дамытуға Google Classroom қосымшасы негізінде аудиториялық жұмыс пен қашықтықтан оқытуды біріктіретін аралас оқытуды қолдану да ықпал етті. Дәрістер мен семинарлардағы жұмыс электронды сыныпта өз бетінше жұмыс істеуге арналған тапсырмалармен нығайтылды, олар білім алушылар оқытушыны тексеруге жібере алады, қайта өңдей алады. Қосымша оқытушыға студенттерді семинарларға дайындау кезінде кемшіліктерді уақтылы түзету үшін тиімді кері байланысты қолдауға мүмкіндік берді, ал білім алушылар қажетті ақпараттық-коммуникациялық және жобалық құзыреттерге ие болды.

Когнитивтік-операциялық компоненттің қалыптасуына оқу процесінде студенттердің шығармашылық әлеуетін белсендіру сияқты педагогикалық шартты жүзеге асыру, жеке тұлғаның бірегей ерекшеліктерін көрсетуге, жаңаларын ашуға және қолда бар қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беру ықпал етті. Сонымен, эксперименттік жұмыс барысында оқу процесі студенттер біртіндеп ынталандырушы өнімділіктен эвристикаға, ал одан шығармашылық қызметке ауысатындай етіп жүзеге асырылды. Эксперимент барысында студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал еткен, олардың болашақ мамандыққа эмоционалдық - құндылық қатынасын арттырған оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың белсенді формалары мен әдістері (проблемалық дәрістер, семинарлар, іскерлік ойындар, конференциялар және т.б.) қолданылды. Ұжымдық жұмыс барысында студенттер тыңдау және тыңдата алу қабілеттерін дамытып, "келіспеушілік мәдениетін" қалыптастырды: оның ішінде біреудің көзқарасын, біреудің позициясын түсіну, оны өз көзқарасынан өзгеше қабылдау қабілеті, өз ұстанымын қорғай білу. Бұған білім беру субъектілерінің әрбір зияткерлік іс-әрекетін коммуникативті қамтамасыз етуді талап ететін интербелсенді технологиялар мен оқыту әдістері ықпал етті ("төртте төрт" технологиясы, пікірталас әдісі, кейс-технология). Болашақ педагогтардың шығармашылық іс-әрекет дағдыларын және жобалау-ұйымдастыру дағдыларын жетілдіру өндірістік практикадан өту процесінде жалғасты.

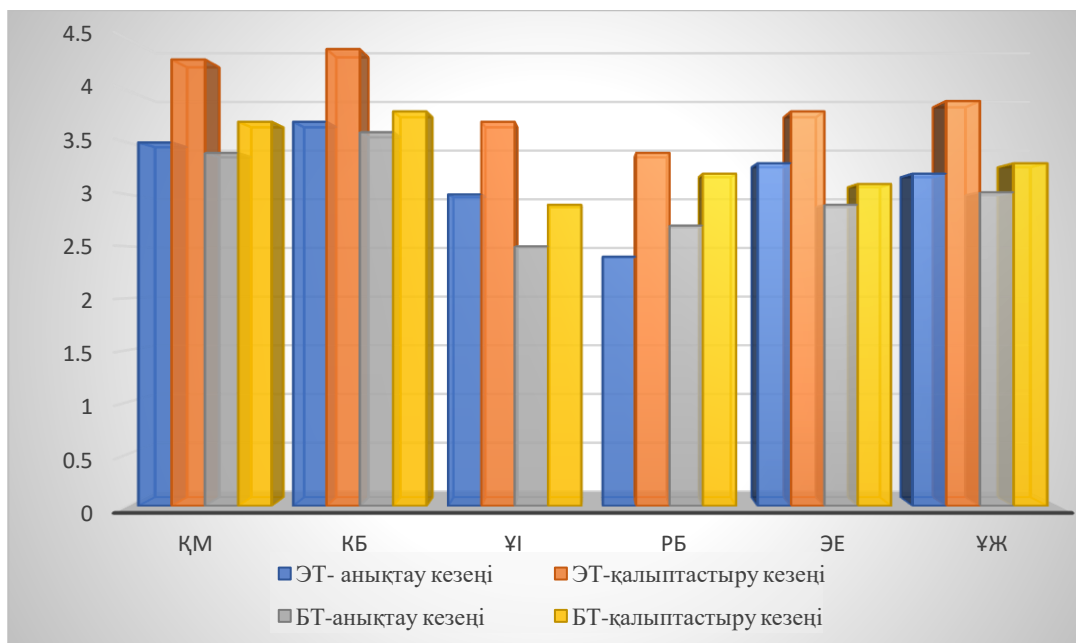
Кәсіби педагогикалық қызметке құндылық қатынасты тиімді қалыптастырудың келесі шарты студенттердің жеке өсуін қамтамасыз ететін мақсаттар жиынтығын түсінуі және одан әрі қабылдауы болды. Тиісті жұмыс барлық түрдегі аудиториялық сабақтарда болашақ мұғалімдердің өзін-өзі бағалауы мен рефлексивті дағдыларын мақсатты түрде дамытуды, сондай-ақ студенттердің өзін-өзі дамытудың жоспар-картасын құруды қамтыды. Өзін-өзі дамытудың жоспар-картасында мақсат қоюға ерекше назар аударылды. Әр студент өз жұмысының нәтижелерін талдау негізінде жақын, орта және алыс мақсаттарды белгіледі. Өзін-өзі дамыту іс-шараларына студенттер семинарлар мен практикалық сабақтарға ұтымды дайындықты, жазбалар жүргізуді және конспекттеу әдістерін, емтихандарға дайындықты және уақытты бөлуді, ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруды, тілдік материалды өнімді есте сақтауды, мнемикалық әдістерді меңгеруді, елтану ақпаратын есте сақтауды және т. б. қамтыды. Атқарылған жұмыстың нәтижелері мен оларға тап болған қиындықтар туралы

өрістерді толтыра отырып, болашақ мұғалімдер өздерінің эмоционалды жағдайын, қанағаттану дәрежесін сипаттады және өздері үшін мінез-құлықты түзету жолдарын белгіледі. Өзін - өзі дамытудың жоспар-қартасын талқылау барысында студенттер алған білімдеріне, іскерліктері мен дағдыларына деген көзқарастарын, олардың болашақ мамандық үшін маңыздылығын, ғылыми және оқу қызметінің түрлеріне, олардың жеке өсуіне қатынасын бағалады. Мұндай жұмыс құндылық қатынастарының ұйымдастырушылық-іс-әрекеттік және эмоционалды-ерікті компоненттерін қалыптастыруға оң әсер етті.

Эксперименттік жұмыстың бақылау-жалпылау кезеңі модельді сынақтан өткізудің тиімділігін және болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасын қалыптастыру шарттарын бағалаумен байланысты болды. Тәжірибелік - эксперименттік жұмыстың нәтижелерін жалпылау – бұл "Мен үшін болашақ мамандықтың мәні неде?" атты эссенің барысында айтылған студенттердің пайымдауларын, олардың өзін-өзі бағалауын, сауалнаманы қамтыды.

Үшінші курс студенттерінің сұраққа жауап беруінің сандық нәтижелері: "Мен үшін педагогикалық мамандықтың мәні неде?" деген сұраққа студенттердің пікірлерін ранжирленген қатарға бөлуде айтарлықтай өзгерістер бар. Егер анықтаушы эксперименттің нәтижелері бойынша жеке салаға берілген пайымдаулардың жалпы саны 100 болса, эксперименттің соңында – 220. Нәтижелер эксперименттік және бақылау топтарында оқу процесінде студенттердің болашақ кәсіби қызметке құндылық қатынасында өзгерістер болғанын көрсетеді. Бұл студенттер айтқан пікірлердің кең ауқымында көрінді. Алайда, нәтижелерді талдау эксперименттік топтардың студенттері бақылау топтарының студенттеріне қарағанда кәсіби қызметке деген құндылық қатынасының толық сипаттамасын бергенін көрсетті.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс аяқталғаннан кейін болашақ мұғалімдерде кәсіби қызметке құндылық қатынасының барлық компоненттерінің қалыптасуына бақылау зерттеуі жүргізілді, оның барысында құндылық қатынасының әр компонентінің жеке көрсеткіші, топ бойынша әр компоненттің орташа көрсеткіші есептелді. Эксперименттік және бақылау топтарындағы құндылық қатынастарының әр компонентінің орташа көрсеткіштері (эксперименттің анықтаушы және қалыптастырушы кезеңдерінің нәтижелері) Стауфер бойынша салыстырылды. Болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметке құндылық қатынасының компоненттерін қалыптастырудың жиынтық нәтижелерін (эксперименттің анықтаушы және қалыптастырушы кезеңдерін) 2-суретте көрсетіп отырмыз.

Сурет 2. Болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасын қалыптастыру нәтижелері

2 суретте Қ - М - құндылық – мотивациялық компонент, К - О - когнитивтік – операциялық компонент, Ұ - І - ұйымдастырушылық – іс-әрекеттік компонент, Р- Б - рефлексивтік – бағалау компоненті, Э - Е - эмоционалдық-ерікті компонент, Ж - К – болашақ мұғалімнің кәсіби қызметіне құндылық қатынасының жалпы көрсеткіші.

Төмен деңгей (2-ден 3 баллға дейін). Студенттер болашақ мамандыққа кездейсоқ қызығушылық танытады, дегенмен оны алу мотивациясы төмен. Студенттер мұғалім мамандығының жеке мағынасын түсінбейді, бірақ олар әлеуметтік маңыздылығын жоққа шығармайды. Олардың педагогикалық мамандығы туралы идеялары бейтарап, кәсіби білімі көбінесе схемалық және күнделікті тәжірибеге негізделген. Олар арнайы және жалпы кәсіптік пәндер бойынша бағдарламалық материалды қанағаттанарлық дәрежеде меңгерген. Олар көбінесе жұмысты жоспарламайды, нәтижелерге талдау жасамайды, біліміндегі олқылықтарды сирек түзетеді. Студенттер оқу материалын игеруге сирек күш салады, олар үшін оқу процесі бейтарап түрде және сирек жағымды эмоциялар әкеледі.

Орташа деңгей (3-тен 4 баллға дейін). Студенттер болашақ мамандыққа қызығушылық танытады және оны алуға жеткілікті тұрақты мотивацияға ие. Мұғалім мамандығының жеке мәні мен әлеуметтік маңыздылығын олар мойындайды. Мұғалімнің кәсіби туралы идеялар жағымды. Олар арнайы пәндер бойынша бағдарламалық материалды жақсы біледі, жалпы білім беру және арнайы дағдыларды жетілдіреді. Кәсіби білім ғылыми негізде, бірақ көбінесе стереотиптелген. Оқу жұмысы көбінесе жоспарланады, қол жеткізілген нәтижелердің рефлексиясын жүргізеді, білім берудегі олқылықтарды түзетеді. Студенттер, әдетте, нәтижеге жету үшін күш салады, оқу процесінен ләззат алады.

Жоғары деңгей (4-тен 5 баллға дейін). Студенттердің тұрақты және мақсатты оқу мотивтері бар. Олар болашақ мамандықты игеру құралы ретінде алынған білімге, іскерліктер мен дағдыларға деген жоғары қызығушылықпен сипатталады. Олар болашақ мамандықтың жеке және әлеуметтік маңыздылығына сенімді. Мұғалімнің кәсіби туралы білім құндылық болып табылады. Студенттер әрдайым оқу мақсаттарын қояды, олардың жетістіктерін қадағалайды; бағдарламалық материалды жақсы біледі және ғылымның қызығатын салалары бойынша білімдерін дербес кеңейтеді. Оқу жұмысын жүйелі түрде жоспарлайды, рефлексия нәтижелері бойынша өз біліміндегі олқылықтарды уақтылы түзетеді. Студенттер нәтижеге

жету үшін біраз күш жұмсайды. Оқу процесі жағымды эмоционалды сипатқа ие және ыңғайлы.

Осылайша, эксперименттік жұмыс барысында алынған студенттердің болашақ кәсіби қызметке деген құндылық қатынасын дамыту туралы мәліметтер ғылыми-теориялық негіздемеден, сондай-ақ болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасты қалыптастырудың педагогикалық шарттарын анықтаудан тұратын зерттеу мақсатына қол жеткізілді деп айтуға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Егер:

- болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасты қалыптастыру моделі ғылыми негізделген, эксперименталды түрде тексерілген және енгізілген болса;
- біздің зерттеуімізде анықталған және эксперименттік негіздеме алған педагогикалық шарттар кешені жүзеге асырылса (оларға мыналар жатады: болашақ кәсіби қызметке құндылық қатынасының барлық компоненттерінің даму деңгейін уақтылы диагностикалау, оның негізінде болашақ мұғалімдерде кәсіби қызметке құндылық қатынасының компоненттерінің қалыптасу деңгейлері туралы жалпы түсінік алуға және олардың сәйкессіздігін анықтауға болады; студенттердің кәсіби-педагогикалық құндылықтарды жеке қабылдауына оң мотивацияны ынталандыру, бұл студенттердің педагогикалық кәсіптің жеке және әлеуметтік маңыздылығын түсінуіне, оған тұрақты қызығушылық танытуына ықпал етті; оқыту процесінің диалогтық сипатын құру және кәсіптік бағдарланған оқыту технологиясын қолдану арқылы болашақ мұғалімдердің жоғары білім беру және өзін-өзі оқыту мекемесінде оларды даярлау процесінде белсенді субъективті ұстанымын қолдау), *онда* болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне құндылық қатынасты қалыптастыру процесінің тиімділігі артады.

Бұл зерттеу бұл күрделі мәселені толығымен шешпейді. Бұл мәселені ары қарай зерттеу қажет. Жастардың білімі мен тәрбиесіндегі құндылықтардың әдіснамалық негіздемесі, білім беру педагогикасы мен практикасындағы құндылықтардың тарихи эволюциясы, кәсіби қызметке деген құндылық қатынасының деформациясы және т. б. мәселелері бойынша одан әрі ғылыми зерттеулер жүргізу керек деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Нұрмұратов С.Е. Құндылықтар теориясы туралы тұжырымдамалар. - Алматы, 1998. - 80 бет.
2. Нуриев А.С. Ценность и культура. - Казань: КГУ, 2005. - 85 с.
3. Анисимов С. Ф. Теория ценностей в отечественной философии XX века. Очерки истории // Вестник МГУ. Серия "Философия". - 1994. № 4. -С.20-23
4. Микешина Л. А. Ценностные предпосылки в структуре научного знания.- М., 1990. – 105с.
5. Караковский В. А. Общечеловеческие ценности — основа целостного учебно-воспитательного процесса // Воспитание школьников. — 1993. — № 3. — С. 2.
6. Бочаров М.П. Общечеловеческие ценности: проблемы выбора и формирование: автореф. дисс. ... канд. филос. наук. - М., 1990. - 20 с.
7. Григорьева В.А. - Голубева. Становление системы гуманистических ценностей в современном образовании. СПб.: Изд-во С-Петербург. ун-та, 2002. - 276 с.
8. Чальцева И. С. Воспитание нравственных ценностей студентов в процессе общественно-педагогической деятельности: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. - М., 2004. - 20 с.
9. Shweder, R. A., & Haidt, J. (1993). The future of moral psychology: Truth, intuition, and the pluralist way//Psychological Science, 4, 360-365.
10. Diessner, R. (2001). Foundations of educational psychology: Howard Gardner's neo-classical psyche// The Journal of Genetic Psychology, 162, 495-501.
11. Moral upbringing of junior schoolchildren in formation of educational activity// *Life Sci J* 2014;11(4):404-410

12. Hypothetical model of the development of a future teacher as a humanist (on the basis of humanitarian subjects) // Opción, Año 33, No. 85 (2018): 241-272 ISSN 10241-2721587/ISSNe: 2477-9385

References

1. Nurmuratov S.E. Qundylyqtar teoriyası turaly tuzhyrymdamalar. - Almaty, 1998. - 80 bet.
2. Nuriev A.S. Cennost' i kul'tura. - Kazan': KGU, 2005. - 85 s.
3. Anisimov S. F. Teorija cennostej v otechestvennoj filosofii HH veka. Ocherki istorii // Vestnik MGU. Serija "Filosofija". - 1994. № 4. -S.20-23
4. Mikeshina L. A. Cennostnye predposylki v strukture nauchnogo znanija.- M., 1990. – 105s.
5. Karakovskij V. A. Obshhechelovecheskie cennosti — osnova celostnogo uchebno-vospitatel'nogo processa // Vospitanie shkol'nikov. — 1993. — № 3. — S. 2.
6. Bocharov M.P. Obshhechelovecheskie cennosti: problemy vybora i formirovanie: avtoref. diss. ... kand. filos. nauk. - M., 1990. - 20 s.
7. Grigor'eva V. A. -Golubeva. Stanovlenie sistemy gumanisticheskikh cennostej v sovremennom obrazovanii. SPb.: Izd-vo S-Petrburg. un-ta, 2002. - 276 s.
8. Chal'ceva I. S. Vospitanie нравstvennyh cennostej studentov v processe obshhestvenno-pedagogicheskoy dejatel'nosti: avtoref. diss. ... kand. ped. nauk. - M., 2004. - 20 s.
9. Shweder, R. A., & Haidt, J. (1993). The future of moral psychology: Truth, intuition, and the pluralist way//Psychological Science, 4, 360-365.
10. Diessner, R. (2001). Foundations of educational psychology: Howard Gardner's neo-classical psyche// The Journal of Genetic Psychology, 162, 495-501.
11. Moral upbringing of junior schoolchildren in formation of educational activity// *Life Sci J* 2014;11(4):404-410 ISSN 10241-2721587/ISSNe: 2477-9385
12. Hypothetical model of the development of a future teacher as a humanist (on the basis of humanitarian subjects) // Opción, Año 33, No. 85 (2018): 241-272 ISSN 10241-2721587/ISSNe: 2477-9385

Formation of future teachers' value attitude to professional activity

MUSSABEKOVA G.- doctor of Pedagogical Sciences, Professor, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan, ORCID- <https://orcid.org/0000-0002-3727-7682> e-mail: gulnar.hanum22@mail.ru

Abstract. The article analyzes the psychological, pedagogical, methodological literature on the research topic, analyzes the definitions of foreign and domestic scientists to the basic concepts of the problem under study. The author defines the concept of "formation of a value attitude to the professional activity of future teachers", reveals its essence and composition of components. As a result of the analysis of the experience of university teachers and the work of teachers of secondary schools, a model of the formation of a value attitude to the professional activities of future teachers has been created. The model consists of 5 blocks: conceptual, target, content-activity, evaluation, and performance block. The structure of the value attitude of future teachers to professional pedagogical activity is divided into the following components: value -motivational; cognitive-operational; organizational – activity; reflexive-evaluative; emotional-volitional. The article defines the principles of the organization of the process of forming a value attitude to the professional activities of future teachers. A methodology for the formation of a value attitude to the professional activities of future teachers has been developed. The results of the pedagogical experiment are also shown, qualitative and quantitative processing of the results is carried out. The average indicators of each component of the value relations to the professional activity of students in the experimental and control groups (the results of the ascertaining and formative stages of the experiment) are given. Conclusions on the study are made, recommendations are given.

Keywords: future teacher, professional activity, value relations, university, formation.

Формирование у будущих учителей ценностного отношения к профессиональной деятельности

МУСАБЕКОВА Г.Т.- д.п.н., профессор, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-3727-7682>, e-mail: gulnar.hanum22@mail.ru

Аннотация. В статье проведен анализ психолого-педагогической, методической литературы по теме исследования, проанализированы определения зарубежных и отечественных ученых к основным понятиям исследуемой проблемы. Автором дано определение понятию "формирование ценностного отношения к профессиональной деятельности будущих учителей", раскрыто его сущность и состав компонентов. В результате анализа опыта преподавателей вузов и работы учителей общеобразовательных школ разработана модель формирования ценностного отношения к профессиональной деятельности будущих учителей. Модель состоит из 5 блоков: концептуального, целевого, содержательно-деятельностного, оценочного, результативного блока. Структура ценностного отношения будущих учителей к профессиональной педагогической деятельности разделена на следующие компоненты: ценностно - мотивационный; когнитивно-операционный; организационно – деятельностный; рефлексивно-оценочный; эмоционально-волевой. В статье определены принципы организации процесса формирования ценностного отношения к профессиональной деятельности будущих педагогов. Разработана методика формирования ценностного отношения к профессиональной деятельности будущих учителей. Также показаны результаты педагогического эксперимента, его качественные и количественные данные. Приведены средние показатели каждого компонента ценностных отношений к профессиональной деятельности студентов в экспериментальной и контрольной группах (результаты констатирующего и формирующего этапов эксперимента). Сделаны выводы по исследованию, даны рекомендации.

Ключевые слова: будущий учитель, профессиональная деятельность, ценностные отношения, вуз, формирование.

ӨОЖ: 378.147
МҒТАР: 14.35

<https://vestnik.oqmpu.kz/kk>

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ МЕКТЕПТЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТКЕ ДАЯРЛАУ

МҰСАБЕКОВА Г. Т. – п.ғ.д., профессор, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-3727-7682>, e-mail:gulnar.hanum22@mail.ru

Аңдатпа. Студенттердің педагогикалық университетте әртүрлі пәндер бойынша оқу процесінде алған ғылыми-теориялық білімдерінің байланысы туралы айтылған, бірақ олардың кәсіби іс-әрекеті процесінде оқытушының студенттермен шығармашылық қарым-қатынасы туралы аз жазылған. Мақалада қарастырылып отырған мәселе бойынша отандық және шетел ғалымдарының еңбектері талданған. Сонымен қатар, оқушылардың шығармашылық қабілетін қалыптастырудағы оқытушы қызметінің жүйелік-функционалдық моделі берілген. Оқушылардың шығармашылық қабілетін қалыптастыру критерийлері, көрсеткіштері, деңгейлері берілген. Тәжірибелік бөлімінде студенттердің шығармашылық қабілетін қалыптастыру әдістемесі ұсынылған. Бұл модель болашақ мұғалімдердің тұлғалық және кәсіби құзыреттілігін одан әрі жетілдіру мен өзбетінше дамытуды көздейді. Жоғары курс студенттеріне "Заманауи мектептегі болашақ мұғалімнің шығармашылық қызметі" атты элективті курс ұсынылған. Арнайы курс 45 сағатқа есептелген, оның ішінде: дәрістер - 15 сағат, семинарлар— 15 сағат, практикалық сабақтар - 15 сағат. Мектепте болашақ мұғалімдердің шығармашылық іс-әрекетке дайындығын қалыптастыру мәселесі әлі де жеткілікті зерттелмегенін айта кету керек. Сонымен, педагогикалық жоғары оқу орындарындағы оқу процесін талдау бұл мәселеге тиісті көңіл бөлінбегендігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Мақаланың мақсаты – болашақ мұғалімдердің мектептегі шығармашылық іс-әрекетке дайындық деңгейін анықтау және оның авторлық әдістемемен орындалуын қамтамасыз ету.

Кілт сөздер: шығармашылық, шығармашылық белсенділік, болашақ мұғалім, шығармашылық әрекет, шығармашылық әрекетке дайындау.

Кіріспе. Болашақ мұғалімдерді шығармашылық іс-әрекетке дайындау білім алушылардың білім, білік және дағды сапасын арттырудың тиімді құралдарының бірі болып табылады. Шығармашылық жаңа көзқарасты, жаңа шешімді, жаңа тәсілді қамтиды. Бұл мінез-құлықтың, қабылдау мен ойлаудың әдеттегі схемалары мен стереотиптерінен бас тартуға дайындық, өзін-өзі өзгертуге дайындық. Шығармашылық - әлемге жаңа нәрсе әкелу, белгілі бір бірегейлікті жүзеге асыру, бұл шығармашылық әрекет. Қазіргі философиялық сөздікте шығармашылық "жаңа объектілер мен қасиеттерді, мінез-құлық пен қарым-қатынас